

Különlenyomat a Magyar Katonai Közlöny 1926. évi 1-2 füzetéből.

TURENNE

ÍRTA:

MÁLNÁSI ÖDÖN dr.

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.

1926.

TURENNE.

Írta: Málnási Ödön dr.

Kétszázötven évvel ezelőtt, 1675 november 21-én helyezték örök nyugalomra a hősi halált halt *Turenne holttestét*. Ezen alkalmából tanulságos a nagy hadvezér életét emlékezetünkbe idézni. *Turenne* a történelem nagy távlatában ma már azon hadvezérek között foglal helyet, akik *minden nemzet fiai* előtt követésreméltó egyénként szerepelnek. *Turenne* kiváló kortársa, *Louvois* csak *XIV. Lajos* korának legügyesebb hadsereg szervezője. *Turenne* az egész hadtörténelem legkimagaslóbb alakjainak egyike. Már *Napoleon* is azon hét hadvezér közé sorozta, kik tényleg „értettek a hadászathoz” (Nagy Sándor, Hannibál, Caesar, Gusztáv Adolf, *Turenne*, Savoyai Jenő, Nagy Frigyes). Az ilyen katonának életét emlékezetbe idézni mindig tanulságosomért „élesíti az ítélőképességet, ami a keresett formulával mindig felér” — mint *Zrínyi* monda. Lássuk tehát *Turennet* magunk előtt.

Henri de la Tour-d'Auvergne, vicomte de *Turenne* Sedánban, 1611 szeptember 11-én született. *Apja*, *Henrik* bouilloni herceg, Sedán fejedelme, a híres auvergnei család tagja és *IV. Henriknek* nemcsak vitéz hadvezére, hanem legjobb barátja is. *Anyja* nassau *Erzsébet* hercegnő, annak a híres nassau családnak leszármazottja, amelyik több uralkodót és sok derék tábornokot adott. *Bátyja* a sedáni herceg.

A kis *Turennet* nyakas kálvinista apja kitűnő nevelésben óhajtván részesíteni, Tilenus Dániellel tanította és lovag Vassignac Henrikkel neveltette. A fiú hamar rászorgált *Clausewitz* ama későbbi megállapítására, mely szerint „a nagy hadvezérek rendszerint nem tudós emberek”. Távrolról sem volt olyan sokoldalú, mint kortársa, *Condé*. Nehéz felfogása miatt — a kor pedagógiai eszközeinek megfelelően — gyakran részesült testi fenytésben, ami a már akkor határtalanul önértetes fiút még inkább elriasztotta a tudományoktól. Szerencsére az apa jól ismerte a fiát, mert a szorgalmas tanu-

lást *becsületbeli* kötelességnek állítván fia elé, a könyviszonyban szenvedő kis *Turenne*ből tudománybúvár gyermeket nevelt. A gyermek korán kezdi magánszorgalomból tanulmányozni *Caesar* emlékiratait és mindenek fölött *Quintus Curtius Rufus*nak „*Historiarum Alexandri Magni*” c. munkáját, amelynek nagyrészét könyv nélkül is megtanulta és általában olyan fokú lelkesedéssel böngészte, mint később *Napoleon Plutarchos* életrajzait. *Nagy Sándor* iránti fanatizmusa oly erő, volt, hogy úgyszólván tacsók korában egy tisztet azért provokált, mert az mesemondónak merete nevezni *Nagy Sándor* életíróját. Csak az édesanyái tapintatosságának sikerült a párbaj helyett a békés elintézést kieszközölni a mindenáron verekedni kívánó fiúnál. *Hatalmas akaratereje*, melynek annyi ütközetben vette hasznát, szintén már gyermek korában kezdett kibontakozni. Gyenge szervezete ellenére már 9 éves korában meg történt vele az, hogy télen, a sedáni vár sáncainak egyik ágyúján szunnyadozva töltötte éjjelét.

A fia jövőjét szíve mélyén hordozó apa már 1623-ban elhalt, mire a katonának született 12 éves gyermeknek katonás nevelést adni nem tudó finom lelkületű anyja a kis *Turennet Nassau*i *Móric* hercegehez küldötte, aki *Erzsébetnek* testvére volt. Jó helyre került a fiú. *Nassau*i *Móric* ez időben a hollandiai államok helytartója és fővezére, a spanyol seregek réme volt, aki az előtte katonásan jelentkező öccsét azzal fogadta, hogy kezébe fegyvert adott és egyik századnál *közkatonaként* való bevonulásra, illetve jelentkezésre utasította. *Turenne* az engedelmesség iskolájában alig 14 éves korában már a századparancsnokságig haladt, mikor nevelője, *Nassau*i *Móric*, 1625 tavaszán elhalt. Az elhunyt herceg öccse, *Frigyes Henrik* a kis századparancsnokot pártfogásába vette és katonai képességeit kipróbálandó, mindjárt háborúba vitte. *Turenne* a hadműveletek alatt mindenhol lenni és mindenről tudni szeretett, *Bois-Le Duc* ostrománál pedig olyⁿ példásan harcolt, hogy *Orániai Henrik* már ekkor *nagy hadvezért* látott benne.

Az ezredesi rangot 16 éves korában érte el. Nemsokára a 30 éves háború fergegében találjuk. *Weimari Bernát* parancsnoksága alatt 1637-ben elfoglalja Landreciest, Maubeuet, egy évvel később Breisachot, 1639-ben Casalénál veri meg a spanyolokat, 1640-ben pedig Torinót veszi be. Ilyen hadisikerek után, 1641-ben, tehát 30 éves korában tábornoki kinevezésre érdemesült. A 30 éves háborúban *XIII, majd XIV. Lajosnak* hűséges katonája és bár parancsnokát, *Condét* egyelőre nem szárnyalta túl, de vezértársai közül a vitéz *Tortenson*nál és *Wrangel*nél tehetségesebbnek bizonyult. 1642-ben *Houssilont* kényszeríti hódolatra, két évvel később *Fribourgnál* jut

győzelemhez, Mainz meghódítása is az ő érdeme. A háború utolsó ütközetét, a zusmarshausenit, 1648 május 17-én *Montecuccoli* ellenében is *Turenne* nyeri meg. Joggal verettek a franciák a győzelmesen hazatérő *Turenne*nek győzelmi emlékérmét.

Múló epizód *Turenne* életében a *Fronde*hoz való csatlakozása. Királyával való szembehelyezkedését megértjük, ha tudjuk, hogy *Turenne* testvérbátyja már 1642-ben, a *Cinq-Mars-éle Richelieu*-elleni összeesküvésben való részessége miatt kárpótlás nélkül vesztette el Sedánt, amit az akkor 31 éves *Turenne* is nagyon fájlalt. Mikor 1649-ben a Fronde vezetői között Sedán ex-hercege maga m élle szólítja öccsét, *Turenne* a kor feudális szellemének megfelelően parancsoló kötelességnek tekinti a családfő védelmére lépni, még ha a király is volt az ellenfél. De azért a hazával szemben is kötelességet érző jelleme érzi az ellentmondást, amikor „helyre fogom hozni ezt a nagy hibát!” kijelentéssel veszi fel a harcot. Közvetlen céljának, a hercegek megszabadításának elérése után tényleg visszapártol *XIV. Lajos*hoz és a tovább is pártoskodó *Condé* seregét 1652 július 2-án Párizs egyik külvárosában (Saint-Antoine) az udvar és a háztetőkről bámészkodó párizsi lakosság szeme láttára legyőzve, nemcsak vezértársával szemben való fölényéről, hanem királyhűségéről is bizonytságot tesz. Hat évvel később a felkelést támogató Spanyolországot is megbünteti, 1658-ban a *Condé* és *Don Juan* parancsnoksága alatt harcoló spanyol hadsereget a francia és angol hadsereg élén Dünkirchennél döntően megvervén.

Condé visszatérhetett, de inentől kezdve már *Turenne* a bizalmas barátja *Mazarin*nek. 1660-tól kezdve véglegesen is fővezér.

Még a Fronde idejében, 1651-ben feleségül vette *Nompor Saroltát*, kivel a nő haláláig boldogan élt. Gyermekek nem volt.

A béke éveit *Turenne* az udvarban tölti. Itt találja a tanulmányúton levő *Bethlen Miklós* is, akit *Curtius Vilmos* küldött *Turenne*hez. *Bethlen Miklós* „Önéletírása”-ból tudjuk, hogy *Turenne* ez idő alatt a *külpolitikával* is foglalkozóit. *XIV. Lajostól* egy levelet adott *Bethlen*nek, hogy vigye minél rövidebb idő alatt az erdélyi fejedelemnek. Ugyanekkor *Colbert* az ifjú *Bethlen*nek 100 arany útiköltséget is adott. „Megijedek tőle, mint koldus a garastól; noha én bizony nem kértem, nem is gondoltam, de a levél odavitelért maga magnanításából adatta a király” — írja *Bethlen Miklós*. Az ifjú ott tartózkodása idejében, 1661 április közepén hűvét lévén, buzgó kálvinistához illően kommunikált a városon kívüli Charenton nevű faluban, hol állítása szerint, mintegy 23.000 református vette magához az Úr testét. Megjegyzi még, hogy „*Turenne* is akkor vallásunkon volt, de aztán vénségére *pápastává lett volt*”.

Tényleg, mert a buzgó kálvinista nevelésben részesült hadvezér később ugyanolyan jó híve lett a katolikus egyháznak, mint előbb volt a Calvinének.

A Hollandia elleni háborúban 1673 június 6-án a *Montecucoli* parancsnoksága alatt harcoló szövetséges hadsereget veti vissza *Turenne* a Rajnától és kikényszeríti a vosseni békét. A következő évben Pfalzot pusztítja s a császári sereget a sinzheimi győzelem után a Majnáig üldözi. 1674 végén ugyan a Vogesek mögé szorul a brandenburgi fejedelem elől, de a híres belforti ütközetrel fölénybe jut és január 5-én döntő győzelemmel kényszeríti a németeket Elzász kiűrtésére, *Turenne* pályája elérte a *kulminációt*. A királytól az utolsó polgárig mindenki ünnepelte Elzász felszabadítóját. Senki sem gondolt a 64 éves kora ellenére is teljes erejében levő hadvezér közeli végére.

Ünnepeltetése után újból *Montecuccolival* került szembe, ki Elzász visszaszerzésére törekedett. A két hadvezér minden tehetőségét összeszedte. *Turenne* 1675 július 27-én a Salzbach mellett kereste a döntést. Az ütközet alatt szemtanúk feljegyzése szerint — épen egy ágyútűz alatt álló magaslatra akart lovagolni, mikor *Hamilton* figyelmeztette annak életveszélyességére. *Turenne* az életveszéllyel szemben mindenkor közömbös volt; most is az maradt. A következő percben ágyúgolyótól találva lova nyakára borult és nemsokára alvezéreinek karjai között hősi halált halt. Az a golyó, mely *Turennet* halálra sebzé, a mellette lovagoló *Saint-Hilaire* tüzérkapitánynak balkarját tépte ki. A súlyosan sebesült kapitánynak a közelben tartózkodó fia — mint maga írja — nem tudta, vezérének vagy apjának siessen segítségére. Apjához ment. „Engem ne sirass, hanem eme nagy embernek halálát; te csak apádat veszted el, de sem te, sem a haza nem találhat még egy ilyen hadvezért . . .” — monda a haldokló kapitány.

Amilyen általános volt a szomorkodás, könnyezés a francia seregben, olyan nagy örömet szerzett *Turenne* halála az ellentáborban. Egyedül *Montecucoli* maradt tárgyilagos. „Ma olyan ember halt meg, aki *becsületére vált az emberiségnek*” monda *Montecucoli*. A modern történelem legönkényesebb uralkodója, *XIV. Lajos* könnyezve jelentette ki, „ha *Turenne* elveszett, minden elveszett” és dacára annak, hogy az elhunytat, végrendelete értelmében, a harctérhez legközelebb levő templomban kellett volna örök nyugalomra helyezni (*szívét* külön); a király parancsot *adott* az elhalt vezér holttestének a St.-Denis egyház *Valois*-kriptájába, a francia királyok temetkezési helyére való szállítására. Július végétől november 21-ig, az örök nyugalomra helyezés napjáig, Elzásztól

Párizsig a folyton szaporodó fekete lobogós és lobogó fáklyás gyászmenet s a végtelen sorfal jelezte, hogy olyan halottat temetnek, amilyen évszázadonként is alig akad.

Százhusz évvel később derült ki *Turenne* végrendeletének igazsága. Ugyanis a múlt emlékeiből tabula rasa-t csinálni akaró konvent kegyeletsértő módon a St.-Denis templomban őrzött nagyok hamvainak kidobását rendelé el. 1793 október 12-én *Turenne* koporsóját is felbontották, de általános meglepetésre *testét teljesen ép állapotban találták*. Egy jóra való polgár a holttestet „természettudományi szempontból megőrzésre méltó emléknék” nyilvánítván ilyen címen sikerült is a természetrajzi múzeumban, egy rinoceros meg egy elefánt közé helyezve megőrizni a hálásabb utókor számára. 1796 aug. 2-án *Dumolárd*, Isere megye képviselője gyönyörű beszéd keretében követelte a parlamenttől *Turenne* nagyságához méltó elhelyezését, de az augustinusok zárdájában való elhelyezést rendelő határozat végrehajtását megakadályozta — a szállítási költség hiánya ... Három évvel később *Lenoir Sándor* festő saját költségén szállította múzeumába, honnan 1800 szeptember 22-én *Bonaparte Lucian* belügyminiszter és *Carnot* hadügyminiszter szép emlékbeszédeivel helyezték örök nyugalomra az Invalikus templomában. *Turenne*ért az utolsó nagy gyászistentiszteletet 1814-ben tartották, mikor is *Ermoloff* orosz tábornok *Turenne* elestének helyén táborozása alatt a *Turenne*-dombon tábori gyászmisét mondatott a nagy vezér lelki üdvéért.

Turenne külseje az egykorú *Bussy-Rabutin* és *Séuigné* márkinő idevonatkozó feljegyzéseinek egybevetésével következőleg rekonstruálható: Középtermetű, közepesen táplált testű, széles vállú, melyeket gyakran vonogatott; nagy feje előre hajló, bozontos szemöldökei összenöttek, ami némi zordonságot kölcsönzött neki; nagy szemei mindig tüzesek; arca szabályos, arcbőre vörös, arcvonásaiból nem lehet kivenni, sírni vagy nevetni akar; haja gesztenyeszínű, járása, modora inkább keltette a szerény, pórias ember benyomását, mint a hős hadvezérét. A külsejére vonatkozó egykorú adatokat hűségesen tükrözi vissza a versaillesi képtárban levő *Manzaisse*-féle festmény.

Ami *Turenne lelki világát* illeti, nem mondhatunk rövidebben többet, mint *Ranke*: „*Tetőtől-talpig katona*, minden tette a szolgálat érzelméből fakadt”.

Mindenkor végtelenül *szerény*. Még naplójában is. amelyek az 1643—59. év közötti élettörténetre vonatkoznak, szerénykedve ír

magáról. Jargeannál a dinasztiaát mentette meg s az anyakirálynő levélben áradozva köszöné hűségét, de ő csak ennyit tud: „Történt valami Jargeannál. Nem volt valami nagy dolog. 1652. III. 20.” — Quesnoi mellett vívott nagy győzelméről ennyit ír: „Az ellenség hadserege igen közel talált jönni hozzánk. Quesnoi. 1656. VII. 24.” — Ilyen körülmények között életrajzírói (*Buisson, Ramsay, Duruy, Neuber, Choppin, Roy*) a folyton szerénykedő *Turenne* naplóit alig használhatták. Főlöszleges részletezni, hogy az ünnepeltetések nagyobb terhére voltak, mint a nagy ütközetek. 20 éves korából kelt és édesanyjához írt egyik leveléből azt olvassuk, hogy nem tudja megérteni bátyjának ama tanácsát, mely szerint harmadik rend ruha készítése volna szükséges. Egyenesen bolondságnak minősíti, ha valaki egy társaságba nem megy el kétszer ugyanazon ruhában, mert az ilyen pénzpocsékolás „az ember *hírnevéhe* semmivel sem járul”.

Bajtársias jószívűségére jellemző a következő eset: *Egyik* bátor tisztje alól már két lovat lóttak ki. *Turenne* megtudja, hogy a tisztnek alig van pénze a harmadik lóra. Magához rendeli, elvezeti istállójába és szabad választást enged 2 lóra. De figyelmezteti, senkinek se említse a dolgot, mert akkor mindenki tőle kér lovat. Ilyen nemes tulajdonságok birtokában hatalmas *prestige-e* érthet).

Igazságossága seregében mindenkor általánosan elismert. A francia hadsereg megfegyvelése, a kiküldönített parancsnokok önkényeskedéseinek megszüntetése jórészt az ő műve. „Senki sem értette nálánál jobban a sereget féken tartani, amely pedig a legkülönbözőbb államokból és társadalmi osztályokból alakult... *Turenne* jól szervezett testet alkotott belőlük, amellyel minden akaratát végre tudta hajtani. Tudták róla, hogy alapos ok nélkül nem teszi ki életüket veszélynek. A világ legtapasztaltabb, a háborúhoz legjobban értő hadvezérének tekintették.” (*Ranke.*)

Józan megfontolás, biztos elhatározás, gyors kivitel: ezek ama főtulajdonságok, melyek őt nagy vezérré tették. Teljesen ráillik az a tulajdonság, melyet *Clausewitz* a hős hadvezérek tartozékának tekint: *a meggondolt merészség.* Merészsége korával nem csökkent. Sőt *Napoleon* szerint éppen „*Turenne* az egyedüli hadvezér, kinek öregedésével együtt nő a merészsége”. A világháború modern cunctatorai megszívlelheték volna *Turenne* azon tanácsát, melyet ő alkalomadtán *Condének* adott: „*Keveset ostromolni és sok csatái vívni!*” *Condé* is ismerte félelmetes vetélytársát. „Ha *Condé* nem volnék, *Turenne* szeretnék lenni!” — mondta.

Turenne nem volt stratégiai és taktikai dogmák követője. Ő is tudta azt, mit vele egyidőben *Zrínyi* mondott: „Nincs az hadakozás-

nak oly regulája, akit okvetlenül megtarthasson mindenkor a hadnagy; különböztetni kell és változtatni a dolgokat, az mint *az idő és az alkalmatosság parancsolja*". Amit később *Napoleon* úgy fejezett ki, hogy „a háborúban kizárólag a *körülmények* parancsolnak”, azt *Turenne* sohasem hagyta figyelmen kívül. *Az ellenség hibái* által kínálkozó alkalom *felhasználását* egyszer sem mulasztja el. De mindenekelőtt *a terepviszonyokhoz alkalmazkodik*. Az akkoriban elterjedt vonaltaktikával is keveset törődik. A ferdének vagy rézsútosnak nevezett hadrend felújításában megelőzi *Nagy Frigvest*. De nem alkalmazza olyan mereven, mint *Rocquancourt* óta néhány hadtörténelemíró szeretné feltüntetni. A „rézsútos” hadrendje mindössze abban állott, hogy a támadó szárnyat a főlényt teljesen biztosító mértékben erősítette meg.

*

Turenne kétségtelenül hadvezérnek született. Nagy elődeinek példáján mindig tudott lelkesedni. Testestől-lelkestől katona, kinek a becsületesség, bátorság és a nagy akaraterő természeti tulajdona. Szerénysége, bajtársiassága mellett hatalmas prestige-ü és mindenkor igazságos. Dogmáktól mentes; a harchelyzethez alkalmazkodni tudó. Ott halt meg, hol élni legjobban szeretett: a harctéren, lóháton. Életében minden kortársát túlszárnyalta. Nagyságát legnagyobb ellenfelei is elismerték. A franciák Elzász felszabadítóját ünnepelték benne és halálakor Elzász hősi vértanúját gyászolták. Mi a többi nemzetek fiaival együtt a történelem egyik legnagyobb hadvezérének tekintjük. Megérdemli, hogy nagyságát emlékezetünkbe véssük, példás életéből tanulságokat merítsünk, tettein lelkesedjünk.